

OTOBİYOGRAFİK BELLEĞİN KIBRIS KONULU ÇOCUK ROMANLARINA YANSIMASI: *DEREDEN TEPEDEN DERELİKÖY'DEN* ÖRNEĞİ*

 Alev SINAR UĞURLU**

ÖZET

Kişinin kendi yaşantısının kaydını tutan otobiyografik bellek, yaşantıların insanın duygu ve düşünce dünyasındaki izlerini yansıtır. İçinde pek çok hikâye barındıran otobiyografik anılar romanın kurgusal dünyasını inşa etmek için son derece elverişlidir. Otobiyografik bellek bir toplumun tarihî dönemeçlerinden birine yapılan tanıklığın verilerini depolamışsa, bireysel bellekten süzülen anılar tarihî bir anlam yüklenir. Aysel Gürmen'in Dereden Tepeden Dereliköy'den adlı anı-romanı otobiyografik belleğin çocuk romanına malzeme teşkili açısından dikkate değer bir örnektir. Kitap, içlerinde 13 yaşında bir çocuğun da bulunduğu 5 kişinin şehadeti ile sonuçlanan Arpalık katliamını hem Dereden Tepeden Arpalık'ta yaşananlara odaklanarak anlatmaktadır. Bu çalışmada, 6 Şubat 1964 tarihinde yaşanan Arpalık saldırısının travmatik anıların hatırlama yoluyla aktarıldığı ve çocuğa tarih bilinci, kimlik, aidiyet, sevgi saygı, yardımseverlik, sorumluluk, dayanışma, millî birlik ve beraberlik gibi değerleri kazandırabilecek Dereden Tepeden Dereliköy'den adlı anı-roman otobiyografik bellek ve çocuk edebiyatı bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *anı-otobiyografik roman, Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi, Aysel Gürmen, Dereden Tepeden Dereliköy'den, çocuk edebiyatı*

The Reflection of Autobiographical Memory on Cyprus Themed Children's Novels: Example of *Dereden Tepeden Dereliköy'den*

ABSTRACT

Autobiographical memory, keeping a record of one's own life, reflects the traces of experiences in one's world of emotions and thoughts. Autobiographical memories, which contain many stories, are extremely suitable for building the fictional world of the novel. If autobiographical memory stores the data of a witness to one of the historical turning points of a society, the memories filtered from individual memory are loaded with a historical meaning. Aysel Gürmen's memoir-novel, Dereden Tepeden Dereliköy'den, is a remarkable example of how autobiographical memory can be used as material for a children's novel. The book tells the story of the Arpalık massacre that took place on February 6, 1964 and resulted in the martyrdom of 5 people, including a 13-year-old child, by focusing on what happened in both Dereliköy and Arpalık. In the novel, the traumatic memories of the Arpalık attack are transferred through remembrance and values such as historical awareness, identity, belonging, love, respect, helpfulness, responsibility, solidarity, national unity and solidarity are taught to children. In respect to this, in this study, in the context of autobiographical memory and children's literature, the memoir-novel titled Dereden Tepeden Dereliköy'den has been evaluated.

Key Words: *memoir-autobiographical novel, Turkish Cypriots' Struggle for Existence, Aysel Gürmen, Dereden Tepeden Dereliköy'den, child literature*

---

* Bu makale, 7-8 Kasım 2022'de Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, KİBATEK-Kıbrıs Balkanlar Avrupa Edebiyatları Vakfı (KKTC), Kıbrıs Balkanlar Avrasya Edebiyatlar Kurumu (Türkiye), KITED (Kıbrıs Türk Edebiyatı ve Edebiyatçıları Derneği) ve Kıbrıs Türk Kültür Derneği iş birliğinde İstanbul'da gerçekleştirilen *IV. Uluslararası KİBATEK Kıbrıs Türk Edebiyatı ve Edebiyatçıları Sempozyumu*'nda sunulan "Otobiyografik Belleğin Kıbrıs Konulu Çocuk Romanlarına Yansıması: *Dereden Tepeden Dereliköy'den* Örneği" başlıklı bildirin düzenlenmiş hâlidir.

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bursa / TÜRKİYE, alevsinar@uludag.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Cite as: Sinar Uğurlu, A. (2024). Otobiyografik belleğin Kıbrıs konulu çocuk romanlarına yansıması: *Dereden Tepeden Dereliköy'den* örneği. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(47), 745-754. <https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1426762>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 27 Ocak / January 2024

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 17 Şubat / February 2024

“Anı ruhun kâtibidir.”

Aristoteles

Giriş

“Otobiyografik bellek, belli bir zaman ve yerde gerçekleşen kişisel yaşantılara yönelik bir bellek işlevi olarak tanımlanır” (Sayar, 2013: 2). Kişilerin yaşamlarına dair olayları içeren otobiyografik bellek yaşantıların insanın duygu ve düşünce dünyasındaki izlerini yansıtır, Kişinin bizzat başından geçen ve otobiyografik anı olarak nitelenen olaylar eğer “korku, utanç, öfke, çökkünlük gibi yoğun olumsuz duygular eşliğinde” (Levine, 2017: 14) yaşandıysa bu yaşantılar travmatik etki oluşturur. Uzmanlar çocuklukta yaşanan “travmanın izlerinin, geçmişte bir zaman diliminde başımıza gelen kötü olaylara dair hikâyeler olarak değil de yaşamsal tehdidin yaşandığı andaki fiziksel duyumlar olarak kaydedildiğini” (Levine, 2017: 14) ifade ederler.

İçinde pek çok hikâye barındıran otobiyografik anılar romanın kurgusal dünyasını inşa etmek için son derece elverişlidir. Otobiyografik bellekten hareketle oluşturulan kurgular, yazar tarafından kurgulanan ve dış dünyayı taklide dayanan gerçekliğe yaşanmışlığın gerçekliğini ekler. Otobiyografik bellek bir toplumun tarihî dönemeçlerinden birine yapılan tanıklığın verilerini depolamışsa, bireysel bellekten süzülen anılar tarihî bir anlam yüklenir. Tarihin canlı tanıklığını yapmış bir yazarın kaleminden çıkan bir roman birincil kaynağın yaşadıklarını aktarırken bir bütünün önemli bir parçasını da yansıtmış olur. Tarihe mal olmuş hadiseler bu parçaların birleşmesinden oluşur. Yazarın yaşadıklarından hareketle anlatıya dönüştürdüğü bu parçalar kurgu dünyasının içinde yer aldığı için tarihî bir belge niteliği taşımaz. Ancak sadece konuyla ilgili olanlara hitap eden tarihî belgelerden çok daha önemli bir işlev görür; bir toplumun ortak geçmişini okurla paylaşarak toplumsal belleği canlı tutar. Otobiyografik anıların romanda malzeme olarak kullanılması sadece yetişkinler için değil çocuk okuyucular için de mümkündür. Bu anıların tarihî bir dönüm noktasına ait olması ise çocuğa tarih bilinci ve millî bilinç kazandırmak adına son derece önemli ve yararlıdır. Üstelik böyle bir kitap, tarihî bir sürecin çocukken tanıklığını yapmış bir yazarın kaleminden çıkmışsa otobiyografik belleğin anlatıya dönüştürülmesi çok daha anlamlıdır. Zira Yunan filozofu Epictetus’un ifadesiyle “Bir insanın anavatanı çocukluğudur”; kişinin sonraki varlığını devam ettirebilmesi için kök saldığı, kişiliğin, insana ve hayata bakışın ilk şekillendiği dönem çocukluk olduğu için bu çağda yaşanan travmatik tarihî tanıklıklar bellekte öylesine kodlanır ki bu kodlanma neticesinde silinmesi imkânsız izler kalır.

1571-1878 arasında Türk hâkimiyeti altında olan ve bu tarihten sonra İngiltere’ye geçen Kıbrıs’ın Rum toprağına dönüştürülmesi, Türklerin ya adadan uzaklaştırılması ya da yok edilmesi için İngiltere’den aldığı destekle II. Dünya Savaşı’ndan sonra alenen harekete geçen Rum tarafı 21 Aralık 1963 tarihinde Türk halkına yönelik ilk feci saldırıda bulunmuş, “Kanlı Noel” olarak bilinen bu insanlık dışı saldırıdan sonra 11 yıl boyunca devam eden saldırılarla Kıbrıs’ı kan gölüne çevirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, 20 Temmuz-18 Ağustos 1974 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı ile Kıbrıs Türklerinin yaşadığı acılara son verir.

Kıbrıs Türklerinin bu süreçteki var olma mücadelesi edebî eserlere gerek Türk edebiyatında gerekse Kıbrıs Türk edebiyatında kaleme alınan anlatıya dayalı eserlere özellikle de roman türüne yansımıştır¹. Toplumsal belleği canlı tutmak, mazi bilinci ve millî bilinç kazandırmak adına edebî eserlerde kullanılması son derece önemli ve etkili olan bu malzemenin çocuklar için hazırlanan kitaplarda da kurgu dünyasının zeminini oluşturması çok anlamlıdır.

¹ Geniş bilgi için bk. *Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesinin Edebiyata Yansıması Bildiriler*, 2010; *Edebiyatta Kıbrıs ve Bahar*, 2013; Onuş, 2017b; Şen, 2020.

Yakın tarihi kapsayan bu süreç hem Türkiye'de hem de Kuzey Kıbrıs'ta yayımlanan çocuk kitaplarında gerek insanî boyutta gerek millî duyguların kazandırılması bağlamında işlenmiştir. Abdullah Yılmaz'ın *Kıbrıs Bizimdir* (1964), Mehmet Ali Odabaşı'nın *Kıbrıs'a Giden Öğretmen* (1964), Zafer Sülek'in *Kıbrıs Kahramanı Karayavuz* (1964), İbrahim Örs'ün *Mücahit'in Oğlu* (1975), Nureddin Uytun'un *Yemin Kıbrıs Çıkarması ve Küçük Murat* (1975), Hüsamettin Tecmen'in *Kıbrıs'ta Üç Türk Çocuğu* (1976), Hadi Besleyici'nin *Kıbrıslı İki Zeynep* (1978) ile *Kıbrıslı Zeynep* (1979), Niyazi Birinci'nin *Kıbrıslı Mehmet* (1980), Suat Turgut'un *Kıbrıs 1571-1974* (2014), Sadettin Kaplan'ın *Emre Kıbrıs Savaşında* (2014), Melek Melih Bayrı'nın *Kıbrıslı Ali Çavuş* (yty) gibi çocuk kitaplarında çocuk kahramanlığı ön planda olmak üzere EOKA terör örgütünün ve Rumların saldırısı, Türklük bilinci, vatan sevgisi, bayrak sevgisi gibi temler işlenmektedir (Onuş, 2017). Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konulu çocuk kitapları üzerinde bir çalışma yapan Emin Onuş daha ziyade destansı özellikler taşıyan çocuk kahramanların yer aldığı ve hamasî boyutu ağırlıkta olan bu kitaplar üzerinde yaptığı incelemede “*Edebî estetik değeri olmayan, kuru hamaset tarzında kaleme alınan bu eserleri, kendi devrinde ve günümüzde bir nevi propaganda, halkın ihtiyacını karşılama, millî bilinci ve şuuru uyanık tutma, bakımından yorumlamak yanlış olmaz. Bu eserler çocuklar üzerinde didaktik bir nitelik taşımasının yanında, dil ve üslup bakımından da sade ve yalın bir dille, çocukların anlayacağı biçimde kaleme alınmıştır.*” (Onuş, 2017: 617) sonucuna ulaşmıştır. Estetik ve edebî değer taşımayan didaktik boyutlu Kıbrıs konulu çocuk romanlarının yanı sıra estetik kaygı ve yalın, akıcı ve işlenmiş bir dille kaleme alınmış eserler de vardır. Aysel Gürmen'in *Dereden Tepeden Dereliköy'den* adlı anı romanı bu tarz bir eserdir ve otobiyografik belleğin çocuk romanına malzeme teşkili açısından da dikkate değer bir örnektir.

1956 Kıbrıs Dereliköy (Bodamia) doğumlu Aysel Gürmen adada Türklere yönelik gerçekleştirilen feci saldırıların canlı tanıklarından biridir. Kanlı Noel'den sonra Lefkoşa'yı ele geçirmek adına Rum tarafı ilk büyük saldırıyı “Lefkoşa'dan 15 km kadar uzakta ve nüfusu 1960 sayımına göre 172 kişi olan Arpalık Köyüne” (Fahrioğlu, 2018) yapar. Bu saldırı, katliamı andırır. O tarihte 7 yaşında olan Aysel Gürmen, ailesi ile birlikte Arpalık Köyü'nün karşısındaki Dereliköy'de yaşamaktadır. Komşu köy Arpalık'a 6 Şubat 1964 günü yapılan silahlı saldırının kendi köylerini de tehdit etmesi üzerine babası ve kardeşleriyle birlikte Dereliköy'den zorunlu ve zor bir kaçışla o tarihte en yoğun Türk nüfusun bulunduğu Akıncılar (Luricina) köyüne ulaşırlar (Mengüç, 2009). Bu saldırı sırasında Aysel Gürmen'in annesi ve anneannesi de dayısının yaşadığı Arpalık Köyü'nde, yani ateşin ortasındadırlar. “*6 Şubat 1964 yaşamımı keskin bir bıçak gibi ikiye böldü. Beni evimden, köyümden, sevdiğim insanlardan ayırdı. Korku, endişe ve yoklukla tanıştırdı. Kısaca çocukluğumu elimden aldı*” (Gürmen, 2006: 7), “*O günden sonra bir daha gerçek anlamda çocuk olamadım. Yalnızca bir göçmendim. Yalın ayak bir göçmen.*” (Gürmen, 2006: 77) diyen Aysel Gürmen kendi ailesini, özellikle de küçük bir çocuk için en güvenli kucak olan annesinin hayatını tehdit eden bu saldırı ile çocuk yaşta yetişkinler dünyasına geçer. O gün itibarıyla artık sadece kendi isteklerine, benliğine odaklanmış, ilgiyi üstüne çekmekten hoşlanan bir çocuk değildir; yaşadığı travma ona sosyal gerçekliği fark ettirir, kendi içinden dışa döner. Bir yetişkin gibi ciddi karar alır, kendisini yetişkinler dünyasına iten bu travmatik olayı yazmaya niyetlenir. Aysel Gürmen, çocukken verdiği anılarını günün birinde kâğıda dökme kararının uygulaması olarak *Dereden Tepeden Dereliköy'den* adlı anı ve öykünün iç içe geçtiği kitabı kaleme almıştır. Kitap, içlerinde 13 yaşında bir çocuğun da bulunduğu 5 kişinin şahadeti ile sonuçlanan Arpalık katliamını hem Dereliköy hem de Arpalık'ta yaşananlara odaklanarak anlatmaktadır. “2006 Dünya Kitap Altın Sayfa İlkgençlik Edebiyat Ödülü” alan *Dereden Tepeden Dereliköy'den* 11 yaş itibarıyla çocukların ve tüm yetişkinlerin ilgiyle okuyabilecekleri bir kitaptır.

Bu çalışmada, 6 Şubat 1964 tarihinde yaşanan Arpalık saldırısının travmatik anıların geri çağırılması ile ortaya çıkan hatırlamalar yoluyla aktarıldığı ve çocuğa tarih bilinci, kimlik, aidiyet, sevgi saygı, yardımseverlik, sorumluluk, dayanışma, millî birlik ve beraberlik gibi değerleri kazandırabilecek *Dereden Tepeden Dereliköy'den* adlı anı-roman otobiyografik bellek ve çocuk edebiyatı bağlamında değerlendirilecektir².

Dereden Tepeden Dereliköy'den iki bölümden oluşmaktadır. “Bir varmış...” başlığını taşıyan birinci bölüm 6 Şubat 1964 öncesini kapsarken “Bir yokmuş...” başlıklı ikinci bölüm 6 Şubat 1964 gününe odaklanır.

“Bir Varmış...”

“Bir Gecelik Konuklar”, “Hayalet Avı”, “Abiyi-Biyi-Bi”, “Arap”, “Stilli Stili” alt başlıklarından oluşan birinci bölümde birbirinden bağımsız gibi görünen beş öykü anlatılmıştır. Ancak bu öyküler bir bütünün parçasıdır. Öykülerde Kıbrıs'ta Türklerin ve Rumların birlikte yaşadıkları bir köyün gündelik hayatından kesitler yansıtılır. Bu öyküleri birbirine bağlayan zamanda, mekânda ve kahramanlardaki ortaklıktır. Zaman 6 Şubat 1964 Arpalık katliamı öncesidir, mekân Lefkoşa yakınlarındaki Dereliköy'dür, kahramanlar ise Dereliköy sakinleridir. Birleştiğinde bir romanın ilk bölümünü oluşturacak olan bu öyküler 6 Şubat 1964 öncesi Kıbrıs'ta neyin/nelerin var olduğunu göstermek üzere kurgulanmıştır. Bu kurgunun temelinde kitabın yazarı Aysel Gürmen'in çocukluk anıları vardır. “*Birinci bölüm “Bir varmış..”a doğduğum ve yedi yaşına kadar güzel günler yaşadığım Dereliköy’de geçen anı öykülerimi (...) koydum*” (Gürmen, 2006: 7) diyen Aysel Gürmen bu bölümde köyünü ve sevdiği insanları anlatır. Birinci bölümde kışın gümbür gümbür, yazın şırl şırl akarken artık kurumaya başlayan Çakıllı Dere'nin, Çorak Tepe'nin, Mesarga Ovası'nın, mis kokulu gecetüten çiçeklerinin, soğuk geçen 1963 kışının, lezzetle yenilen patates köftesinin eşliğinde güleç yüzlü-iyi kalpli insanların sağlam komşuluk ilişkileri içinde ve birbirlerinin değerlerine saygı duyarak yaşadıkları bir köy manzarası çizilir. Bekir, Bekir'in dedesi ve babası, İsmail, Hüsnü Dayı, Kahveci Hakkı Dayı, Muhtar, Ahmet'in kızı Emine, Fatma Nine ile torunu Mehmet, Ömer Kâhya, Yusuf ile küçük kızı (Bosbori), Ayakkabıcı Stilli Dayı, Mustafa'nın küçük oğlu, Yorgo Dayı, Mihail... Bütün bu isimler dil, din, milliyet farkı gözetmeksizin dedelerinden kalan topraklarda birlikte yaşarlar. Türkler ve Rumlar Dereliköy Futbol Takımında birlikte top peşinde koşarlar. Rumlar Türkçe, Türkler de Rumca bilir; Rum Türk ile Türkçe, Türk de Rum ile Rumca konuşur. Birbirlerinin inançlarına, kutsal günlerine saygılıdır. Yusuf'un küçük kızının çok istediği kırmızı ayakkabı için Yorgo'nun dededen kalan kırmızı deri koltuğunu feda etmesi ve ayakkabıcı Stilli'nin bu deriden yaptığı ayakkabıyı küçük Türk kızına bayram hediyesi olarak vermesi ve gerek Yorgo'nun gerekse Stilli'nin bu bir çift kırmızı ayakkabının “bir çocuğun sıkı sıkı sarıldığı ve hiç bırakmadığı düşleri” olduğunun bilinciyle hareket etmeleri Dereliköy'deki huzurlu hayatın en çarpıcı kesitidir.

Dereliköy'ün 6 Şubat 1964 öncesi hayatını yansıtan bu bölümde anlatıcı kitabın ikinci bölümünün başkahramanı Aysel'dir.

“Bir Yokmuş...”

İkinci bölüm, 6 Şubat 1964 gününü anlatır. İki parçadan oluşan bu bölümde Arpalık katliamının gerçekleştiği günü yazar iki ayrı perspektiften yansıtmıştır. “Yalın Ayak Bir Göçmen” başlığını taşıyan ilk parçada Aysel'in köyü olan Dereliköy'de, “Onların Suçu Neydi”

² Aysel Gürmen'in Kıbrıs'tan ve çocukluğunun geçtiği Dereliköy'den bahsettiği bir başka çocuk kitabı *Selen'in Öyküleri* dizisinde yer alan *Selen Kıbrıs'ta* adlı romandır. Selen adlı çocuk kahramanın annesi ve ablasıyla birlikte Kıbrıs'taki anneannesi ve akrabalarını ziyaretlerini anlatan roman, çocuklara Kıbrıs'ı tanıtmak ve Kıbrıs Türklerinin varlığından haber vermek üzere kaleme alınmıştır. Kıbrıs sevgisiyle yazıldığı her satırından hissedilen Selen Kıbrıs'ta eğlence ile eğitimin iç içe geçtiği nitelikli bir çocuk kitabıdır.

başlığını taşıyan parçada da katliamın gerçekleştiği, Aysel'in dayısının köyü Arpalık'ta yaşananlar anlatılır. Bu anlatılarda otobiyografik anının romana dönüştüğü görülmektedir. Aysel Gürmen'in "beni köyümden ve çocukluğumdan koparan" (Gürmen, 2006: 7), "çocukluğumu elimden ala[n]" (Gürmen, 2006: 61) gün olarak nitelediği 6 Şubat 1964 ile Lefkoşa ve civarında huzurun, barışın nasıl kaybolduğu, çocukların, annelerin gözyaşlarının nasıl aktığı, ailelerin nasıl dağıldığı ve çocuk düşlerinin bir günde alt üst olup çocukların bir günde acı tecrübelerle pişerek yetişkin sınıfına geçmek zorunda kalışları anlatılırken bir taraftan da Kıbrıs Türkünün 11 yıl süren varoluş mücadelesinin başlangıç evresi dönemin tanıdığı bir çocuğun gözünden yansıtılır.

Yalın Ayak Bir Göçmen

6 Şubat 1964 sıradan bir gün gibi başlar. 7 yaşındaki Aysel o sabah yoğun bir çörek kokusuyla uyanır. Bu çöreklerin annesi ve anneannesi tarafından yürüme mesafesindeki komşu köy Arpalık'ta oturan dayısının ailesi için hazırlandığını öğrenir. Annesi ve anneannesi yola çıktıktan sonra bahçedeki killi çamurla kendisine kalın ve yüksek duvarlı bir şato ve heykeller yaparken Arpalık tarafından arka arkaya gelen patlama ve "çok sesli bir koroya dönüşen" silah sesleriyle irkilir. Hemen eve koşar. Üç ablası ile babasını, komşularla birlikte avluda şaşkınlık içinde Arpalık'a bakarken bulur. Görülen manzara korkunçtur; Arpalık alevler içindedir:

Hiç ara vermeyen silah seslerine dumanlar ve alevler eklendi. Arpalık ve çevresi çayır çayır yanıyordu. Hiç böylesine kocaman alevler görmemiştim o güne kadar. (...)

Alevler yükseldikçe yükseliyordu. Duman kokusu bize kadar ulaşmıştı. Konuşmaya gerek yoktu. Soru sormaya da ... Her şey apaçık ortadaydı. Bütün o atılan mermiler ve etrafı saran alevler arasından canlı bir varlığın çıkması olanaksızdı. (Gürmen, 2006, 66)

Annesi, anneannesi, dayısı, yengesi, kuzenlerinin ama özellikle annesinin bu alevlerin arasında olduğunu bilmek Aysel'in duyduğu endişe ve korkuyu doruğa çıkarır. Her zaman paçasından tuttuğunda onu kucığına alan babası Yusuf bu sefer tepki vermez, heykel gibidir, bakışları alevlere sabitlenmiştir. Bir süre sonra bir genç avluda biriken kalabalığa birazdan Dereliköy'e de saldırılacağını, hızla köyü boşaltıp Akıncılar köyüne gitmeleri gerektiğini duyurur. Kalabalık, Aysel'in kilden şatosu ve heykellerini ezerek kendilerini Akıncılar'a götürmek için Rum okulunun önünde bekleyen kamyona doğru koşar. Babası kımıldamadığı için Aysel ve ablaları da kımıldamaz. Aysel'in o sırada tek düşündüğü annesiz kaldığıdır. Duyuruyu yapan gencin ısrarlı uyarıları üzerine babası, üç ablası ve Aysel arkalarına baka baka okula yürürler. Aysel'in ayakları çıplak olduğu hâlde çocukları ve yaşlıları taşıyan kamyona binmez, babasının paçasını bırakırsa onu da kaybedeceğinden korktuğu için Akıncılar'a kadar hiç konuşmadan, kan içinde kalan ayaklarının acısını umursamadan, susuzluktan ve yorgunluktan şikâyet etmeden babası ve diğer yayalarla birlikte yürür. Yol çok uzundur. Akıncılar'ın girişinde içlerinde Aysel'in teyzesinin oğlunun da bulunduğu silahlı Türk gençleri tarafından karşılanırlar. Teyze oğlu kucığına alıp gözyaşını sildiği Aysel'e annesini getireceğine dair söz verir. Akıncılar, Aysel'in teyzesinin yaşadığı köydür. Sadece Dereliköy'dekiler değil Rum saldırısından kaçan civardaki yedi köyün Türk nüfusu Akıncılar'a sığınmıştır, köy halkı gelenlere evlerini açmıştır. Aysel, babası ve ablalarıyla büyük teyzesinin evine gider, orada Dali köyünden gelen küçük teyzesi ve kuzenleriyle karşılaşır. Kısa süre sonra Arpalık'taki dayısı büyük oğlu İbrahim ile onlara katılır. Arpalık'ta silahlı çatışma başladığı sırada oğluyla birlikte evden bir hayli uzakta sürüyü otlatan dayı kaçanlara karışıp yolda birçok kere ölüm tehlikesi atlatarak Akıncılar'a ulaşmıştır. Dayı da ne kendi eşi ve çocuklarının ne de kardeşinin ve annesinin akıbetini bilmektedir. Herkes gözyaşı içindedir. Aysel annesine kavuşabilmek için bir mucize olmasını diler. O gece Aysel'in hayatının en uzun gecesi olur. Yataklarda üçer dörder çocuk yan yana yatar, büyükler sandalyede sabahlarlar. Aysel geceyi uyumadan konuşulanları dinleyerek geçirir ve o gece büyüdüğünde çocukların bu konuşmaları

anlamadığını sanan büyüklere gerçek bir tehdit altında olan çocuğun durumun farkında olduğunu ve bu esnada yaşadığı ruhsal travmayı göstermek amacıyla bir kitap yazmaya karar verir:

Ben yattığım yerde, kimseye belli etmeden sesiz sedasız ağlıyordum. Diğer çocukların hepsi uyumuştum ama ben hiç uyumadım. Bütün gece konuşulanları dinledim. Konuşmalardan çocukların hiçbir şey anlamadığını, üzülmediğini, kaygılanmadığını, acı çekmediğini düşündüklerini anladım. Ve o gece, büyüdüğüm zaman bir kitap yazmaya; çocukların yaşananlardan nasıl etkilendiğini anlatmaya karar verdim. (Gürmen, 2006: 73)

Hava aydınlanmaya başlayınca “İçerden”³ gelen emirle Aysel’in teyzesinin oğlunun önderliğinde otuz-kırk kadar silahlı Türk genci Arpalık’a doğru hareket eder. Aysel, babası, dayısı, teyzeleri ve ablalarıyla birlikte gözleri Arpalık’a uzanan ovada umutla beklerler. Akıncılar’dan Arpalık’a giden mücahitler bir grup kadın ve çocukla dönerler. Bu kafilenin içinde Aysel’in annesi, anneannesi, yengesi ve kuzenleri yoktur. Aysel’in endişe ve korkularına isyan eklenir. Rumların Arpalık’ı ateşe verdikten sonra kadın ve çocukları esir olarak götürmeye çalışırken İngilizlerin engel olduğunu, buraya kadar kafiyeyle olan anne-anneanne-yenge ve kuzenlerin de ortadan kaybolduğunu öğrenince korku daha da artar. Aysel, “Türk sözü” verdiği hâlde annesini kendisine getirmeyen teyze oğluna, kendisini merak edeceklerini düşünmeden ortadan kaybolan annesine kızgındır. Bilinmezlik duygu dünyasını karmakarışık bir hâlde sokar; içinden çıkan acı çığlıklara dönüşür. Ancak bir müddet sonra heyecan, ümit, ümitsizlik, korku, endişe ve gözyaşları içinde beklenenler de bitap bir halde Akıncılar’a ulaşırlar. Aysel, çocuk için en güvenilir sığınak olan ana kucağına atladıktan sonra uykuya dalabilir.

Onların Suçu Neydi?

Aysel’in annesi Hüsniye erkenden kalktığı 6 Şubat 1964 gününün sabahında ekmek ve çörekleri yoğurup pişirir, kızlarına gün boyu uslu durmalarını tembihleyip çörekler ve annesi Sultan nineyle yola koyulur, 45 dakikalık yürüyüşün ardından Arpalık’a ulaşırlar. Kardeşinin eşi Kadriye rahatsız olduğu için onlara ekmek ve çörek götüren Hüsniye biraz soluklandıktan sonra çamaşırları yıkamak üzere kazandaki suyu kaynatmaya başlar. Ancak daha su kaynamadan büyük yeğeni İbrahim, büyük bir Rum köyü olan Kiracıköy’den çoğunlukla çobanlıkla uğraşan Türklerin yaşadığı Arpalık’a doğru kalabalık bir silahlı Rum kafilesinin gelmekte olduğunu telaşla haber verir ve onları köy halkının toplandığı Ali’nin evine yönlendirir; kendisi de koyunları otlatan babasını bulmaya gider. 15 kadın ve bir o kadar da çocuğun korku içinde bekleştikleri Ali’nin evindeki misafir odasında adım atacak yer yoktur. 7 saat süren silahlı çatışmanın bitmesini beklerken herkes şaşkındır, endişelidir, korku içindedir; silah seslerine makineli tüfek ve bomba sesleri eklenir. Ali, babası Hasan Molla, Mehmet Gusbo ellerindeki tüfeklerle kadın ve çocukları korumaya çalışırlar. Ancak hepsi şehit düşer. Köy ateşe verilir. Kadın ve çocukları topladıkları odadan silah zoru ile çıkaran Rumlar arasında Dali köyünde bakkallık yapan Markulli’yi tanıyan Hüsniye ona bu baskının sebebinin sorar. Sabah Türklerin Kiracıköy’den iki Rumu öldürdüklerini işitip Dalili Rumlar olarak silahlanan Kiracıköylü Rumlara katıldıklarını ve intikam maksadıyla Arpalık’a saldırdıklarını öğrenir. Hüsniye’nin Markulli’ye söylediği şu sözler meselenin bu noktaya getirilmesinin arkasındaki provokasyonu işaret eder: “*Vah! Vah! Demek birbirinizi öldürdünüz. Ah be oğlum, birbirinizi öldüreceğinize, Kiracıköylüleri öldürenlerin peşine düşüp yakalasaydınız ya. Niye köyü basıp her yeri yakıp yıktınız?*” (Gürmen, 2006: 91) Rumlar esir aldıkları kadın ve çocukları Dali’ye götürürlerken bir İngiliz zırhlısı önlerini keser; İngilizler, Türklerin Dali’ye esir olarak götürülmesine izin vermezler. Bunun üzerine Arpalık’a dönülür ve Rumlar içlerinde Hüsniye

³ Romanda sıklıkla geçen “İçerisi”, “içerden” emir gelmesi gibi ifadelerle Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kastediliyor olmalıdır.

ve akrabalarının da bulunduğu esirlere sağlam kalan evlere girmelerini emreder. Hüsniye, Sultan Nine, Kadriye ve çocukları aç, susuz, yorgun gizlice Dereliköy'e ulaşırlar. Köydeki Türklere ait evler bomboştur, evler talan edilmiş, değerli eşyalar, altın ve paralar çalınmıştır. Rum evlerinden ise ışık sızmaktadır. Perişan haldeki Hüsniye ve beraberindekiler etrafı silahlı Rumlarla sarılı köyden çıkamayacaklarını anlayınca komşuları Katerina ve Şaguri'nin evine sığınır ancak kısa süre içinde esir tutulduklarını anlarlar. Hüsniye, aile dostları olan Muhtar Mihali'yi görmek istediğini söyler, onun yardımıyla Akıncılar'a doğru yola çıkarlar.

Değerlendirme ve Sonuç

“Dereden tepeden konuşmak” deyimini TDK sözlüğünde “gelişigüzel konuşmak, rastgele konular üzerinde konuşmak” (<https://sozluk.gov.tr/>) şeklinde açıklanmaktadır. Aysel Gürmen kitabına *Dereden Tepeden Dereliköy'den* adını vererek hemen her konuda anlatıya dayalı eser yazılırken, kendi gerçeğinden, kendi köyünün, Kıbrıs Türkünün gerçeğinden hareketle yazmak istediğini vurgular. O, farklı konular içinden kendi çocukluğunu, çocukluğuna ait travmatik bir anıyı seçmiş ve bu kitapta sözü çocukluğunun geçtiği Lefkoşa yakınlarındaki Dereliköy'e getirerek 6 Şubat 1964 günü Dereliköy'de yaşananları ve Dereliköy'ün tanık olduğu Arpalık köyü katliamını anlatmıştır. Yaşanılanlar, özellikle de saldırıya uğrayan köyde bulunan anneden haber alamayıp 7 yaşındaki savunmasız bir çocuğu endişe, korku, dehşet ve çaresizlik içinde bırakmıştır. Bu nedenle aktarılanlar sıradan değil travmatik anılardır. “*Geçmişteki kötü deneyimlerin, derin izlerin ıstırap çekenin beynine, bedenine ve psişesine kazınmış izlerdir. Bu sert ve donmuş izler değişime açık değildir, yeni enformasyonla güncellenemezler*” (Levine, 2017: 38). Travmatik anıların bilince ve bilinç dışına kazınması bilgisinden hareketle söz konusu katliamın üzerinden yıllar geçtikten sonra kaleme alınan anıların zihindeki canlılığını koruduğunu söylemek gerekir. Yine de yazar son sayfada Arpalık köyünde yaşananlar için “*Bu son öykü annem Hüsniye'nin 6 Şubat 1964 günü yaşadıkları ve algıladıklarıdır. Tarihsel bir belge niteliği taşımaz.*” (Gürmen, 2006: 104) notunu düşerek bu kitabın tarihi bir belge olmadığı uyarısında bulunmak ihtiyacı hissetmiştir.

Otobiyografik belleğin anı/romana dönüştüğü kitabın hedef kitesinin öncelikle ilk gençlik çağı olması son derece anlamlıdır. 11-12 yaş itibarıyla çocukların rahatlıkla okuyabilecekleri otobiyografik anıdan hareketle yazılan *Dereden Tepeden Dereliköy'den* çocuk için uygun bir içerik ve anlatıma sahiptir. Yazarın bireyin yaşadıklarından hareketle hayat ve toplum hakkında iletmek istediği mesajlar ve bu mesajlar için seçtiği tem, fikir ve konu arasında kurduğu ilişki, harekete, heyecana, meraka, çocuğun kendisini özdeşleştirebileceği çocuk kahramana yer vermesi, insan ile insan, insan ile toplum çatışmasını ve kişinin kendi içinde yaşadığı çatışmayı sağlam bir plan içinde yansıtmaya gibi özellikleri ile çocuk yayınlarında bulunması gereken özellikleri taşımaktadır (Sınar Çılgın, 2007: 75-86). Kitabın çocuklar için en uygun tarafı tarihe mal olmuş bir katliamı şiddet unsurunu ön plana çıkarmadan vermesidir. Aysel Gürmen, anlatıda şiddet içeren sahneler değil, şiddetten doğrudan ya da dolaylı etkilenen insanların duygu ve düşünce dünyalarına yer vermeyi tercih etmiştir. Bir anda yaşadığı evi, eşyalarını, köyünü terk etmek zorunda kalan, annesinin başına ne geldiğini bilmeyen ve tek dileği annesine kavuşmak olan bir çocuğun duygu dünyasını, endişelerini, korkularını ve isyanını yansıtmada ve bu yolla Rumların saldırısına uğrayan Kıbrıs Türklerinin durumunu ortaya koymada yazar son derece başarılıdır. Bu başarının arkasında anlatıda annesiyle sınıranan çocuğun gerçek hayattaki karşılığının yazarın kendisi olması yatmaktadır. Katliamın üstünden uzun yıllar geçmiş olsa da çocuklukta yaşanan travma sırasında hissedilen duygular belli ki canlılığını korumaktadır. Aysel Gürmen, 7 yaşında yaşadığı travma sırasında hissettiklerini hiç unutmamış, o gün yaşananları kodlamış ve belleğinde depolamıştır. 6 Aralık 1964 günü Dereliköy ve Arpalık'ın tanık olduğu katliam, şiddetten arındırıldığı gibi hedef kitle üzerinde şiddetin, acımasızlığın yol açacağı nefret duygusundan da arındırılarak aktarılmıştır.

Anlatıda sık sık Türkler ve Rumların insan ve komşu olarak birbirleriyle anlaştıkları, birbirlerine yardım ettikleri, birbirlerinin değerlerine saygılı oldukları vurgulanır. Ayakkabıcı Stilli ve Yorgo'nun bir Türk çocuğunu bayram günü mutlu etmek için gösterdikleri çaba, Yorgo'nun aile yadigarı kırmızı deriden koltuğunu bir Türk çocuğunu sevindirmek için feda etmesi, Katerina, Şaguri ve Muhtar Mihali'nin Hüsniye ve beraberindekilere yardım etmeleri, Türkün Rumla Rumca, Rumun Türkle Türkçe konuşması adada insanlar arasında anlaşmazlık olmadığını, tam tersine ortak coğrafyada yaşayan farklı din ve dillerdeki insanların kader birliği yaptığını göstermek içindir. Hüsniye ile Markulli arasında geçen konuşma da bu kader birliğini bozmak isteyenlerin oyununa gelindiğini ve Rum ve Türklerin karşı karşıya getirildiklerini ifade eder. Leitmotiv olarak yer alan "Türk sözü" ifadesinin tekrarı bu otobiyografik anıdan hareketle kaleme alınan romanın temel iletisini içerir. Aysel Gürmen, çocuk Aysel'in ağzından "Bizim köyde hiç kimse tutamayacağı bir söz için "Türk sözü" vermezdi. Çok önemli bir sözdü bu" (Gürmen, 2006: 63) cümleleriyle "Türk sözü" vermenin taşıdığı anlamı açıklar ve bu ifadeyi dört yerde altını çizerek kullanır. Kitap öncelikle hitap ettiği kitlede millî kimlik ve millî aidiyet farkındalığı oluşturmayı hedeflemiştir. Bu iletisi bir başka millete karşı düşmanlık telkin etmeden ve millî aidiyeti, sevgi-saygı-yardımseverlik-sorumluluk-dayanışma-sabır-dostluk gibi evrensel değerlerle birleştirerek vermesi son derece anlamlıdır.

Otobiyografik anıdan hareketle tarihe mal olmuş bir hadiseyi geleceği sağlam temeller üzerine inşa edebilmek adına kaleme alınan ve Kıbrıs Türkünün sesini çocuk edebiyatına taşıyan *Dereden Tepeden Dereliköy'den* iletileriyle, anlatımıyla, metni bütünleyen-tamamlayan estetik değer taşıyan resimleriyle sadece ilk gençlik çağının değil yetişkinlerin de rahatlıkla ve ilgiyle okuyacakları bir kitaptır.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Conway, M. A. & Rubin, D. C. (1993). The structure of autobiographical memory. A. F. Collins, S. E. Gathercote, M. A. Conway, P. E. Morris (Ed.), *Theories of Memory* içinde (103-137. ss.), Lawrence Erlbaum Associates.
- Edebiyatta Kıbrıs ve Bahar* (2013). M. Turan, K. Yinanç (Haz.), Başkent Klişe ve Matbaacılık.
- Fahrioğlu, M. (2018, Şubat 8). Arpalık Katliamı'nın 54'ncü yıldönümünde şehitlerimizi anarken. *Halkın Sesi*. <https://www.halkinsesikibris.com/arpalik-katliaminin-54ncu-yil-donumunde-sehitlerimizi-anarken-makale,4222.html>
- Gürmen, A. (1997). *Selen Kıbrıs'ta*. Uçanbalık Yayınları.
- Gürmen, A. (2006). *Dereden tepeden Dereliköy'den*. Uçanbalık Yayınları.
- Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesinin Edebiyata Yansımaları Bildiriler*. (2010). İ. Bozkurt, C. Bayak (Haz.), Ajans Yayın.
- Levine, P. A. (2017). *Travma ve anı*. (Çev: P. Savaş), Butik Yayıncılık ve Kişisel Gelişim Hiz. Tic. A. Ş.
- Mengüç, A. (2009, Haziran 14). Dereli Köy (Bodamia). *Star Kıbrıs*. <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=31536>
- Onuş, E. (2017a). Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konulu çocuk kitapları üzerine. *Turkish Studies*, 12(7), 595-618.

Onuş, E. (2017b). *Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesinin Türk edebiyatına yansımaları (1950-2016)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Girne: Girne Amerikan Üniversitesi.

Sayar, F. (2013). Gençlerin ve yaşlıların otobiyografik bellek özellikleri açısından karşılaştırılması: Betimsel bir çalışma. *Psikoloji Çalışmaları / Studies in Psychology*, 33(1), 1-16.

Sınar Çılgın, A. (2007). *Çocuk Edebiyatı*. Morpa Yayınları.

Şen, C. (2020). *Edebiyat ve ideoloji ilişkisi bağlamında Türk romanında Kıbrıs meselesi (1955-2015)*. Hiperyayın.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2022, Eylül 25). <https://sozluk.gov.tr/>

EXTENDED ABSTRACT

Autobiographical memory, which is a memory for personal experiences taking place at a certain time and place, reflects the traces of one's feelings and thoughts. If events are accompanied by intense negative emotions such as fear, shame, anger and depression, they have a traumatic effect. When autobiographical memory stores the data of witnessing one of the historical turning points of a society, the memories filtered from individual memory gain a historical meaning. These pieces that the author transformed into narratives based on experiences are not historical documents because they are fiction. However, appealing only to those interested in the subject, it serves a much more important function than historical documents: It keeps social memory alive. Using autobiographical memories as material for novels written for child readers is extremely important and useful in giving the child historical and national awareness.

The transformation of Cyprus, which was under Turkish rule between 1571 and 1878, into Greek territory - with the support received from England to either remove or destroy the Turks from the island - occurred with the attacks of the Greeks. The Greeks made their first disastrous attack against the Turkish people on December 21, 1963, and after then, known as "Bloody Christmas", they turned Cyprus into a bloodbath with attacks that continued for 11 years. The Republic of Turkey put an end to the suffering of the Turkish Cypriots with the Cyprus Peace Operation carried out between 20 July and 18 August 1974.

The struggle for existence of the Turkish Cypriots was reflected in literary works, especially in the novels. To keep social memory alive and to raise national consciousness it is also seen as the basis of children's novels. Aysel Gürmen's memoir novel titled Dereden Tepeden Dereliköy'den is such a work.

Aysel Gürmen, born in Dereliköy (Bodamia), Cyprus, in 1956, is one of the witnesses of the terrible attacks against the Turks on the island. To capture Nicosia after the Bloody Christmas, the Greeks made first massacre-like attack on Arpalık Village. Gürmen, who was 7 years old at that time, lived with her family in Dereliköy, opposite Arpalık. The trauma she experiences makes her realize the social reality. She intends to write about this traumatic event pushing her into the adult world. Gürmen writes Dereden Tepeden Dereliköy'den, in which memories and stories are intertwined, as an implementation of her decision to put her memories on paper one day when she was a child. The book describes the Arpalık massacre, which resulted in the martyrdom of 5 people, including a 13-year-old child. It consists of two parts. While the first part, titled "Once upon a time there was...", covers the period before February 6, 1964, the second one, titled "Once upon a time there was no...", focuses on just on the day, February 6, 1964.

The novel, which can be easily read by children aged 11-12, has a content suitable for children. The relationship the author establishes between the messages she wants to convey about life and society based on the individual's experiences and the theme, idea and subject she chooses for these messages; movement, excitement, curiosity, and a child hero with whom the child can identify; the conflict between people and people, people and society, and the conflict within oneself in a solid plan are the features that should be found in children's novels.

The massacre was conveyed in a manner that was purified of violence and the feeling of hatred violence and cruelty would cause in the target audience. It is often emphasized that Turks and Greeks get along with each other as neighbours, help each other, and respect each other's values. They were tricked and brought face to face. The phrase "Turkish word", included as a leitmotiv, is repeated four times. The novel primarily aims to create awareness of national identity in the audience it addresses. It is extremely meaningful that the message without inculcating hostility towards other nation and by combining national belonging with universal values such as love, respect, helpfulness, responsibility, solidarity, patience, friendship etc. is emphasized.

As a result, Dereden Tepeden Dereliköy'den, written as an autobiographical memory to build the future of a historic event on solid foundations and brought the voice of the Turkish Cypriots to children's literature, is a popular book not only for young people but also for adults, with its messages, narration techniques, and aesthetic pictures complementing the text. It is a book that anyone will read easily and with interest.